6.1. Mi van az emberek fejében? – Tipikus hozzáállástípusok az ökológiai válsághoz

A környezeti nevelés hagyományos gyakorlatában kevés figyelem irányul arra, hogy az emberek – mint a földi rendszereken egyre jobban eluralkodó “technoszféra” többé vagy kevésbé tudatos polgárai – miként gondolkodnak a környezeti válságról, melyhez többé vagy kevésbé ők maguk is hozzájárulnak életmódjukkal.

A tipikus gondolkodásmódok rendszerező megismerése jó referenciaalapot jelentene akár a diákok számára is, hogy idejekorán reflektív viszonyba kerüljenek saját hozzáállásukkal. Hiszen előbb-utóbb mindenkinek érdemes megpróbálnia reflektálni saját gondolkodásmódjára a környezeti, ökológiai válsággal kapcsolatban. Nem érdekel a probléma? Vajon minden „zöldet” hiteltelen divathippinek tartok? Felháborít a politikai és gazdasági szereplők közönye vagy tehetetlensége? A hétköznapi emberek viselkedése háborít fel? Igaza van a magukat odaláncoló Greenpeace-aktivistáknak vagy éppen ártanak a saját ügyüknek? Egyáltalán, hogy lehet ennyiféle hozzáállás? És mennyiféle is van? Nem csoda, ha valakinek a klíma- vagy ökoszorongását még fokozza is az a rendetlenség, amely a közbeszédben az egész kérdéskört uralja látszólag.

Előre bocsátjuk, hogy miközben mindenkinek a személyes világlátása megérdemli a kellő tiszteletet, azt mégsem gondoljuk, hogy a hozzáállástípusok egyenrangúak volnának, és távolságtartó, semleges álláspontot kellene szorgalmaznunk velük szemben. Hogy melyik követendő, melyik kerülendő, az termékeny megvitatásra ad lehetőséget a tanulói közösségben (akár a nyilvános vita munkaformáját is alkalmazva), és mindegyikkel kapcsolatban meg lehet kísérelni pro és kontra érvek felsorakoztatását. Az ismeretek feldolgozása végén azonban egyáltalán nem cél tartózkodnunk az állásfoglalástól. Az alább bemutatott tipológiák kidolgozói sem teszik ezt, egyértelműen leteszik a voksukat egyik gondolkodási típus vagy típuscsoport mellett. Jelen sorok szerzője is meg fogja ezt tenni a fejezet megfelelő pontjain.

4 féle hozzáállás a környezeti válsághoz Takács-Sánta András nyomán

Takács-Sánta András egyik rövid tanulmányában (https://www.kiskozossegek.hu/media/kiutikonyv3.pdf) négy alapvető hozzáállástípust különít el. (Mivel az írás valóban rövid és olvasmányos, akár közvetlen tanulói szövegfeldolgozásra is kézbe adható.) Felesleges volna itt elismételni Takács-Sánta bekezdéseit, így csak felsoroljuk, és tömören jellemezzük a négy alaptípust. Minden kategorizálás egyben leegyszerűsítés is, egy négyes tipológia esetében ez egészen nyilvánvaló. Valamelyik kategóriában vagy kettő határmezsgyéjén azonban alighanem bármelyikünk gondolkodásmódja elhelyezhető valamiképpen.

A négy gondolkodási típus tehát a következő:

1. Problémaharító

Az ilyen gondolkodású ember nem foglalkozik a problémával, érdektelenségbe vagy egyenesen problématagadásba menekül előle. Egyértelműen a legrosszabb gondolkodási minta, hisz semmiféle megoldást nem keres.

2. Rendszerhű ökokrata

A problémát fel- és elismeri, emellett azonban úgy gondolja, hogy a jelenlegi társadalmi, gazdasági és kulturális rendszer „zöld" megreformálásával az leküzdhető. A politikában zöld pártoktól, a gazdaságban környezetkímélő technológiáktól, a kultúrában nagyobb fokú általános környezettudatosságtól várja a megoldást. Elterjedt gondolkodásmód (a fősodratú környezetvédelemben is főleg ez jut kifejezésre), Takács-Sánta mégsem ezt tekinti követendőnek.

3. Békésátmenet-hívő

Nem csak felismeri a problémát, de a nyugati világ jelenlegi politikai, gazdasági és kulturális berendezkedési módjait a probléma forrásaként jelöli meg, és abból határozott átmenetet tart szükségesnek a probléma megoldásához. Reméli azonban, hogy ezt az átmenetet nem kataklizmatikus kényszerek fogják kikényszeríteni civilizáció-összeomlás formájában, hanem hogy a világ átrendeződhet (s civilizációnk értékes részei így megmenekülhetnek) kellő számú ember radikális jobbító munkája révén, amely azonban gyökeresen más világműködéshez kell vezessen. (ld. még Függelék)

4. Katasztrofista

A problémát elismeri, sőt annak mértékét már kezelhetetlennek tartja. A civilizáció menthetetlen összeomlására számít, a megoldási próbálkozásokat reménytelennek ítéli, legtöbb, amit tehetünk, hogy felkészülünk a katasztrófák átvészelésére, hogy a civilizáció romjain valahogy túléljünk. Nem követendő gondolkodásmód. Megölve a reményt lemond a jóért folytatott küzdelemről, így önbeteljesítő jóslatként funkcionálhat, ráadásul bizonyossággal ismerni véli a jövőt, ami komoly elvi hiba.

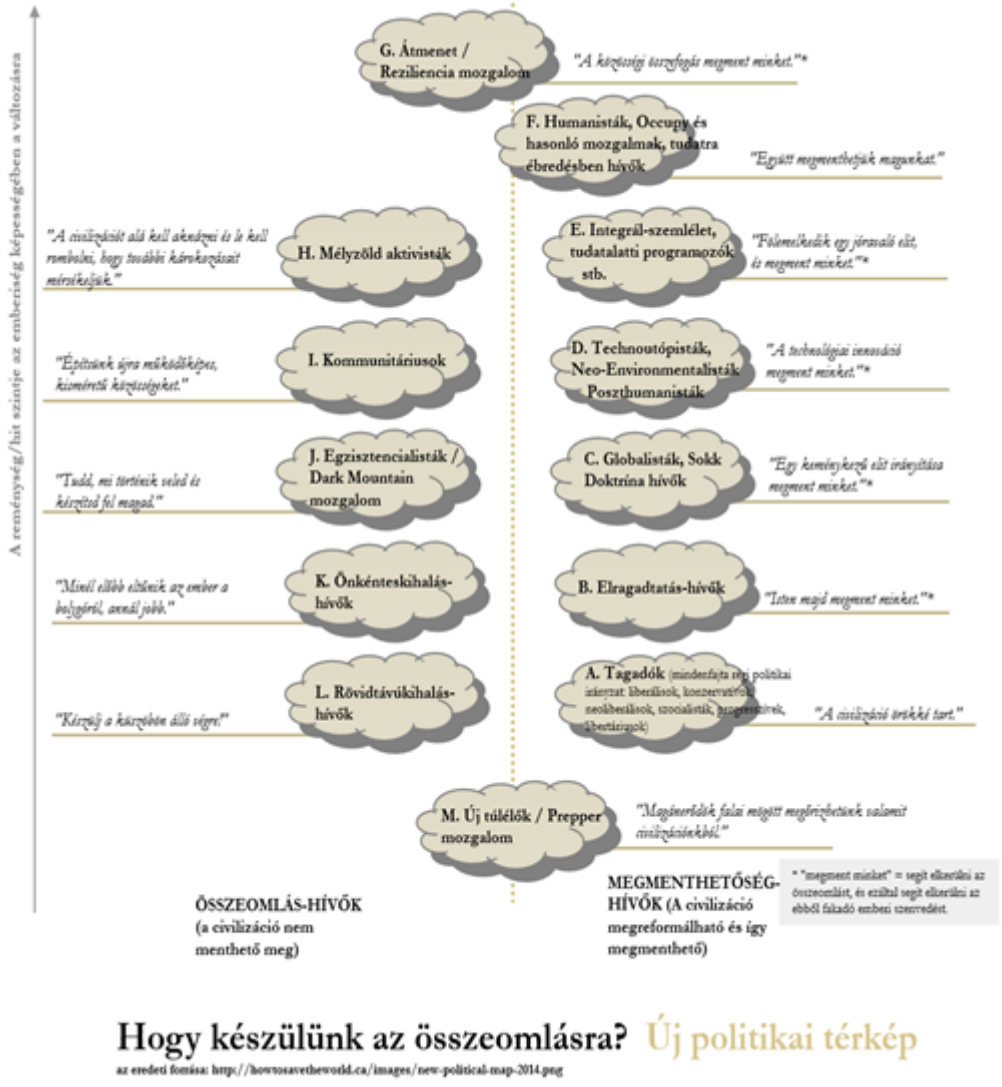
Takács-Sánta András egyértelműen a békésátmenet-hívő hozzáállást tekinti követendőnek, amiben bátran csatlakozhatunk hozzá. Nem csak etikai és gyakorlati hanem ismeretelméleti érveket is felhoz (közérthetően) ezen álláspontja mellett, s ezeken a megfontolásokon nagyon érdemes a tanulókat végigvezetni. Ez az az álláspont, amely egyszerre veszi komolyan a problémát és a tennivalók komolyságát.

13 féle hozzáállás az összeomláshoz Dave Pollard nyomán (ld. még függelék)

Ismerjünk meg egy másik rendszerező felosztás alapjait is a világban előforduló jellegzetes hozzáállásokról.

A következő tipizálás Dave Pollard amerikai gondolkodó, környezetvédelmi esszéista és blogger munkája. Megközelítése annyiban különbözik Takács-Sántáétól, hogy nem az ökológiai válsághoz való viszonyulásban keresi a különböző hozzáállástípusokat, hanem feltételezve egy civilizáció-összeomlás lehetőségét, az ezen összeomláshoz fűződő gondolatiságot vizsgálja. A két megközelítés ennek ellenére jól párhuzamba állítható. Típusait Pollard diagramon is elhelyezi két változó mentén: egyik a hit foka civilizációnk megmenekülésében (vízszintes kiosztás), a másik az emberiség változtatási képességébe vetett bizalom mértéke (függőleges pozíció). „Új politikai térkép" néven felvázolt rendszerét magyarra fordítva alább mutatjuk be, az eredeti, angol nyelvű pedig felkereshető itt: https://howtosavetheworld.ca/2015/05/17/poster-the-new-political-map/. A 16. ábrán kis felhők jelképezik a hozzáállástípusokat. A felhőben olvasható a gondolkodási típus (illetve az azt jellegzetesen képviselő mozgalmak) megnevezése, a felhő mellett pedig egy, a gondolkodási típust jellemző "jelmondat", amelyből jobban megérthetjük a szóban forgó irányzat attitűdjét (További részletek a Függelék megfelelő fejezetében találhatók).

Pollard rendszeréhez fűzött személyes gondolatai az alábbi linkeken érhetők el eredeti nyelven, ahol saját hozzáállásának fejlődéséről számol be az F – G – H – I – J kategóriákon keresztül haladva: https://howtosavetheworld.ca/2013/02/04/preparing-for-collapse-the-new-political-map/ és https://howtosavetheworld.ca/2014/10/23/links-of-the-month-october-23-2014/

16. ábra. Az ökológiai válsághoz való hozzáállás típusai (Dave Pollard munkája nyomán)

A szerző a saját szellemi útját az F-től a J „táborig” tolódva tette meg. Takács-Sánta András állásfoglalásával tökéletes egyetértésben (a “békésátmenet-hit” követendő voltáról) és a közösségiség fontosságát hangsúlyozva (amelyre következő fejezetben is kitérünk.

Mi magunk a Pollard-féle rendszer F, G és I gondolatfelhőit tudjuk leginkább megfeleltetni annak a hozzáállástípusnak, amelyet a békésátmenet-hívő álláspont körvonalaz a négyes tipológiában, és meggyőződésünk szerint ezek felé a konstruktív gondolkodásmódok felé érdemes orientálni neveltjeinket – amennyire az rajtunk múlik.

Végezetül kitekintésként utalnánk arra, hogy az első bekezdésben felsorolt kérdések közül a radikális környezetvédő mozgalmak akcióira vonatkozó kérdésre (magukat odaláncoló Greenpeace-aktivistákra utalva) a fenti gondolkodástípusok tanulmányozásával hiába keresünk választ. Ebben az esetben ugyanis nem az ökológiai válsághoz és nem is az összeomláshoz való viszonyulás, hanem az emberek által *célravezetőnek ítélt cselekvésekkel* kapcsolatos hozzáállások tipizálása segítene (ha segítene).

Ez pedig egy másik kérdéskör.